

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема: „Етнокултурни фактори за неуспех в училище – I-IV клас” за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в Област на висше образование Педагогически науки; Професионално направление 1.2.

Педагогика; Научна специалност Теория на възпитанието и дидактика

по процедура за защита на Калинка Гайтанинчева

Научен ръководител: доц. д-р Траян Попкочев

Рецензент: проф. д.п.н. Добринка Тодорина от ЮЗУ „Н. Рилски”– Благоевград

В условията на етнокултурната среда в населените места със смесено население в Република България проблемът за влиянието на различните етнокултурни фактори върху успехите и съответно неуспехите на учениците заема важно място в педагогическата теория и практика. Съвременното образователно пространство предполага хуманистична ориентация на образователния процес спрямо формирането на човешката личност и нейното свободно развитие. За целта е необходимо да се даде простор на взаимодействието на общуващите субекти в педагогическия процес на субект-субектна основа, както на равнище учител-ученик, така и на равнище ученик-ученик, независимо от пол, етническа, религиозна и социална принадлежност. Особено важно е изграждането на положителна мотивация у учениците и родителите спрямо редовното посещение на училище, наличието на равностойно отношение на учителите към всички деца в условията на плурализъм в мисленето и действията, без комформизъм и влияние на Пигмалион-ефекта, с цел противодействие на неуспехите в разбирането и усвояването на учебния материал, уважаване на другата култура, история и традиции. В съвременната сложна и динамична социална и образователна среда съществено значение има установяване влиянието на различните етнокултурни фактори върху неуспеха на учениците в училище. В този смисъл **разработеният дисертационен труд от докторант Калинка Гайтанинчева е навременно явление.**

Представеният за рецензиране труд съдържа 240 стр. печатен текст и е структуриран в увод; три глави; изводи и заключения; използвана литература от 127 източници: 10 на латиница, 117 на кирилица, 12 интернет-позиции и приложение от 4 въпросника и снимков материал. В основния текст авторката включва 32 фигури и 32 таблици.

А. Анализ на научните постижения на докторанта:

I. По избирането и формулирането на темата и параметрите на изследване в дисертационния труд:

1. Докторантката Калинка Гайтанинчева осъзнава ясно значимостта и актуалността на избирания за изследване проблем. В увода са посочени важните мотиви за насоченост към избраната тема, която е дисертабилна, предвид мястото ѝ в общественото и образователното пространство и непълнотите в досегашното ѝ изследване.
2. Формулировката на темата ясно и конкретно ориентира към спецификата на дисертационния труд.
3. Концепцията на теоретико-емпиричното изследване е много добре конструирана. Има пълна адекватност между темата, обекта, предмета, целта, задачите, хипотезата и методиката на изследване.
4. Предложените критерии на изследването са подходящи за заявеното проследяване влиянието на етнокултурните фактори като скрита програма за противодействие върху неуспехите на учениците в училище.

II. По наличието, аргументирането и апробирането на научни идеи, концепции, парадигми:

1. Избраният дедуктивен подход за анализиране на поставения проблем дава възможност за поетапно и постепенно обхващане и изясняване – понятийно, съдържателно и технологично на: Неуспеваемостта в училище (глава I); Проявления на етнокултурните фактори в образованието (глава II); Скрита програма за училищна неуспеваемост (глава III).
2. Авторката демонстрира компетентност относно изясняване същността на неуспеваемостта, сравнявайки понятието с други сродни понятия: „неуспехи“, „изоставане“ (1.1.); с точни аргументи разкрива причините, тенденциите, политиките и мерките срещу ранното отпадане на децата от училище на основата на нормативната база, задълбоченото им проучване и сравнителни характеристики по въпросите у нас и в Европейския съюз (1.2., 1.3., 1.4.,1.5.); налице е добра проучвателска дейност, с използване на точни данни от НСИ и съответните регионални инспекторати за никога непосещавалите образователни институции, за необхванатите на подлежащите на задължително училищно обучение лица, както и факторите за неуспех на учениците в училище с детайлно анализиране на очертаните и преживяните от авторката причини: общопедагогически; психологически; физиологични и свързаните с етническия произход на ученика причини (1.6., 1.7., 1.8.).
3. Калинка Гайтанинчева познава много добре и проявленията на етнокултурните фактори в образованието. И тук в сравнителен план изяснява основните понятия. Присъства актуализация, съобразно европейските реалности, стандарти и на основата на националните приоритети, промяната на образователната ситуация. Съумява да извежда обобщения и изводи върху всяка представена теза и представя аргументи на основата на собствената си позиция и компетентност по въпросите (2.1., 2.2.). Много добро впечатление прави познаването на изследваните селища – тяхното местоположение, климат, природни забележителности, както и етнокултурната селищна среда на училищата в двете изследвани общини Гърмен и Хаджидимово. Направените SWOT-анализи на всяка от общините относно технико-икономическата им структура и интеркултурното образование се характеризират със задълбоченост, аналитичност и правдоподобност. Чрез тях всъщност се очертава основната предпоставеност за проявленията на „скритата програма“, която е обвързана с концепцията на изследването и е логическата връзка с третата глава (2.3., 2.4., 2.5.).
4. С основание докторантката посвещава отделна глава на скритата програма за училищна неуспеваемост, чието оригинално название се оказва много подходящ вариант за представяне на всички фактори, които оказват влияние върху училищните неуспехи отвътре и понякога скрито и незабелязано. Калинка Гайтанинчева обаче ги разкрива, анализира и представя убедително, благодарение на позоваване на точните данни от НСИ и регионалните инспекторати, на мнението на експерти, директори, учители и ученици, социални работници, общественици, както и на компетентностите ѝ за анализ и синтез, откриване на причинно-следствените връзки и богатия ѝ педагогически опит. Тя представя в пълнота социалните, икономическите и етнокултурните фактори (3.1., 3.2.); факторите извън пряката образователна среда и свързаните с образователната система, както и институционалните фактори извън образователната система (3.3., 3.4., 3.5). Много важно място заема проведеното емпирично изследване на учители, родители, ръководители на образователно-

възпитателния процес и на общественици относно разкриване на училищните неуспехи и възможностите за тяхното преодоляване. Проучването е подплатено с много данни, факти, ярко авторско присъствие и демонстрирани възможности за количествен и качествен анализ на резултатите.

III. По технологичния механизъм за провеждане на теоретико-емпиричното изследване и уменията за анализ:

1. Проведеното от докторант Калинка Гайтанинчева теоретико-емпирично проучване и използването на подходящи методи на изследване за неговото осъществяване, показва наличието на компетентности за планиране и провеждане на едно цялостно научно изследване.
2. Налице е сравнително пълно обхващане на проблематиката – на основата на много добре очертана предпоставеност и динамика на проблема у нас и в чужбина.
3. Гарантирана е обективност, надеждност и точност на изследването чрез използването на авторитетни автори, различни автори подходи, коректно измерване на резултатите от емпиричното проучване на учители, родители, ръководители на образователно-възпитателния процес.
4. Демонстрирано е умение за откриване на проблемите и осъществяване на логическа връзка между тях, съпоставяне на автори подходи, умение за очертаване на дефицитите в изследването, изразяване на собствена авторска позиция със съответни аргументи, синтезиране на целесъобразни обобщения и изводи.
5. При емпиричното изследване (III глава) в рамките на разработените въпросници се включени подходящи въпроси, изискващи свободен отговор, което гарантира по-голяма обективност и откровеност. Важно е, че те са в съответствие с представените първоначално критерии на изследването и дават възможност за разкриване на изследвания проблем. Налице е компетентност за анализиране на резултатите, проличават възможности за обвързване на резултатите с основните идеи на труда, с целта, задачите и хипотезата на изследването.
6. В рамките на разработената изследователска програма е доказана издигнатата изследователска хипотеза.
7. В тази глава авторката прави успешен количествен и качествен анализ на резултатите. Умело търси причинно-следствените връзки при представяне и сравняване на получените резултати, представени таблично и графично. Изведени са целесъобразни обобщения и изводи, каквито са направени и в края на всяка глава, адекватни на констатациите в изследването.
8. В заключението на труда и формулираните изводи докторантката представя успешно в обобщен вид целите и резултатите по изследването на поставения проблем, показани са възможности за конструирането на адекватни на проведеното изследване обобщения и изводи в теоретико-приложен и практически аспект. Изведени са и полезни препоръки като противодействие на скритата програма за неуспехи в училище. Налице е адекватност между проведеното изследване, получените резултати и направените обобщения и изводи.

IV. По стила и езика на разработката:

1. Докторантът владее научния стил на писане относно структурирането на дисертационния труд, адекватността между теоретичната и емпиричната част, логическата взаимовръзка между отделните глави и параграфи.
2. Езикът на разработката е четивен, ясен и граматически правилен. Има малко допуснати грешки от техническо естество.

3. Включени са достатъчен брой литературни източници – на кирилица и латиница. Присъства коректна цитируемост.
4. Налице е добро онагледяване при представянето на идеите чрез фигури, таблици, графики и снимков материал.

V. Приноси в дисертационния труд

Смятам, че **най-важните приноси в дисертационния труд се отнасят до:**

1. Обогаляване на теорията за етнокултурни фактори за неуспехи в училище чрез:
 - сполучливо формулиране на основните понятия в сравнителен план;
 - задълбочено изясняване на причините, тенденциите, политиките и мерките срещу ранното отпадане на децата от училище;
 - разкриване на факторите за неуспех на учениците в училище с детайлно анализиране на очертаните и преживяните от авторката причини: общопедагогически; психологически; физиологични и свързаните с етническия произход на ученика;
 - обективно представяне на проявленията на етнокултурните фактори в образованието, присъствие на актуализация, съобразно европейските реалности, стандарти, на основата на националните приоритети и промяната на образователната ситуация;
2. Очертаване спецификата на влиянието на етнокултурните фактори в рамките на „скритата“ програма върху неуспеха на учениците в училище на местно равнище – в общините Гърмен и Хаджидимово чрез:
 - обективни и детайлни SWOT-анализи на общините относно технико-икономическата им структура и интеркултурното образование;
 - извеждане на регионални специфики за етнокултурното отношение към образованието на учениците от страна на учителите, родителите, ръководители и общественици, както и търсенето на механизмите за противодействие на неуспехите;
 - разкриване на някои негативни тенденции в основанията на родителите за посещението на децата им в училище: използване на децата от родителите като източник на социална придобивка, трудът на децата като източник на семейни доходи, подценяване образованието на момичетата от ромски произход, недооценяване ролята на образованието за цялостното развитие на децата и осигуряване на тяхното бъдеще.
3. Обогаляване на педагогическата практика с дадените ценни препоръки от автора относно:
 - политиките за ограничаване на незаписването в училище и ранното напускане на училище;
 - повишаване на обхвата и гарантиране на посещаемостта в групите за задължителната предучилищна подготовка;
 - повишаване на педагогическата култура на родителите спрямо образователните ценности;
 - целенасочена подготовка на учителите за познаване на механизмите на действие на скритата програма;
 - активизиране на местната общност за осъзнаване и преодоляване на етнокултурните стереотипи;
 - междуинституционалните партньорски взаимодействия на местно, регионално и национално равнище.

Авторефератът е в съответствие с текста в дисертационния труд. В автореферата са представени и приносите в дисертационния труд, според автора, както и публикациите по темата на дисертацията. Посочените 7 самостоятелни публикации на автора по темата (една от тях в Русия, 2 статии в сп. „Еврообразование“, 1 съобщение в документална книга на БАН и 3 в сборници, издадени в ЮЗУ „Н. Рилски“) са достатъчни на брой за изследвания от този род.

Б. Препоръки и бележки към докторанта:

1. Някои от параграфите са много кратки – например 1.6 и 1.7. Целесъобразно е тяхното обединяване.

2. Предвид актуалната образователна тенденция за взаимодействия на субект-субектна основа на равнища „учител-ученик“ и „ученик-ученик“, е добре да се обърне по-голямо внимание на нейното проявление, отколкото на отношенията между субекти и обекти и на въздействията в учебно-възпитателния процес (с.19).

3. Не е добре да се използват термини като „около биологична причина“ или „гравитираща към биологични групи“ – трябва по-категорично да се определи категорията на посочената причина (с.21).

Въпрос към докторанта:

Предвижда ли се разработването от докторанта на Програма за повишаване успехите на учениците в етнокултурна училищна среда и в какво съотношение може да бъде със Скритата програма за училищни неуспехи?

В. Заключение:

Представеният дисертационен труд, разработен от Калинка Гайтанинчева, отговаря на изискванията, които се предявяват към разработки за придобиването на образователната и научна степен „доктор“.

Докторантът демонстрира компетентности за откриване на дисертабилен проблем и неговото успешно разработване чрез теоретико-емпирично изследване, адекватен инструментариум, обективен количествен и качествен анализ на резултатите.

На основата на очертаните достойнства на труда, компетентностите и приносите на докторанта, давам **положителна оценка на разработения дисертационен труд от Калинка Гайтанинчева и гласувам с „да“ за придобиването на образователната и научна степен „доктор“ в Област на висше образование Педагогически науки; Професионално направление 1.2. Педагогика; Научната специалност „Теория на възпитанието и дидактика“.**

02.12.2016 г.
Благоевград

Рецензент:
(проф. д.п.н. Добринка Годорина)